

एतमेवस्तौति धर्मइति योनिरुत्पत्तिप्रलयस्थानं देवत्वमनुष्यत्वादिप्रापकोधर्मइत्यर्थः तेषामेवदेवमनुष्याणां दिविहार्दाकाशाख्येब्रह्मलोकेअमृतंकैवन्त्यकारणधर्मएव तथाप्रेत्यभावेअपूर्वदेहप्राप्तौधर्मादेव सुखं तैर्धर्मकर्तृभिः ॥ ३३ ॥ इतिशांति० मो० नै० भा० त्रिनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९३ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ पूर्वमानसिकोधर्मोदेवादीनांयोनिरित्युक्तं तत्रकिंस्वरूपो सौधर्मःकथंचदेवादिहेतुत्वंतस्येतिपृच्छति अध्यात्ममिति आत्मानंचित्तमधिकृत्यप्रवृत्तोयोगधर्मोऽध्यात्मं यदिदंपुरुषस्यकर्तव्यत्वेनचित्यतेशास्त्रेविचार्यतेतदध्यात्मं किलक्षणंकिंप्रकारकंचेति यद्यथाशब्दाभ्यांप्रश्रद्धयंकृतं ॥ १ ॥ तथाब्रह्मैवप्रजानांयोनिरितिप्रसिद्धंत्वयानुमानसोधर्मोयोनिरित्युक्तंतत्कथमित्याशयवानाह कुतइति ॥२॥ श्रेयस्करंधनादि श्रेयस्करतरोधर्मः श्रेयस्करतमोऽध्यानयोगः सुखंस्वरूपसुखाविर्भावहेतुत्वात् ॥ ३ ॥ सृष्टीति सृष्टिप्रलयव्याख्यापिअध्यात्मव्याख्यायामेवांतर्भूता तथाहि यदिज्ञेयआत्माप्रतीचोऽन्यःस्यात्तर्हितस्यउपास्यशेषत्वात् तस्मिन्श्रुतंजगज्जन्मादिहेतुत्वंपर्णमयी फलवदर्थवादःस्यात् द्रव्यसंस्कारकर्मसुपरार्थत्वात्फलश्रुतिरर्थवादःस्यादितिघंटाघोषः योषिदग्नित्ववदारोपितैरपिनीलपीवत्वपीतांबरत्वसत्यकामत्वसत्यसंकल्पत्वजगज्जन्मादिहेतुत्वादिगुणैरुपास्तिस्वरूपसि

धर्मोयोनिर्मनुष्याणांदेवानाममृतंदिवि ॥ प्रेत्यभावेसुखंधर्माच्छ्वत्तैरुपभुज्यते ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशांति० मोक्ष० भीष्मयुधिष्ठिरसंवादेआचारविधौत्रिनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९३ ॥ ॥ ५ ॥ युधिष्ठिरउवाच . अध्यात्मंनामयदिदंपुरुषस्येहचित्यते ॥ यदध्यात्मंयथाचैतत्तन्मे ब्रूहिपितामह ॥ १ ॥ कुतःसृष्टमिदंविश्वंब्रह्मन्स्थावरजंगमं ॥ प्रलयेकथमभ्येतितन्मेवक्तुमिहार्हसि ॥ २ ॥ भीष्मउवाच अध्यात्ममितिमांपार्थयदेतदनुपृच्छसि ॥ तद्वास्यास्यामितेतातश्रेयस्करतमंसुखं ॥ ३ ॥ सृष्टिप्रलयसंयुक्तमाचार्यैःपरिदर्शितं ॥ यज्ज्ञात्वापुरुषोलोकेप्रीतिसौख्यंचविंदति ॥ फललाभश्चतस्यस्यात्सर्वभूतहितंचतत् ॥ ४ ॥ पृथिवीवायुराकाशमापोज्योतिश्चपंचमं ॥ महाभूतानिभूतानांसर्वेषांप्रभवाप्ययौ ॥ ५ ॥

द्वेः संतुवातत्रानारोपिताएवगुणाः तथापितस्यसर्वगुणविशिष्टस्यज्ञेयत्वेनघटादिवज्जडत्वापत्तिर्दुर्बारा ननुचिन्मयएवास्यविषहश्चिन्मयाएवगुणाइतिनतेषांजडत्वमितिचेत् अत्रपृच्छामः चिन्मयत्वंचिद्विकारत्वंचिद्रूपत्वंवा नायः वाचारंभणंविकारोनामधेयमितिविकारस्यानृतत्वश्रवणेनतेषांतुच्छत्वापत्तेः नांत्यः स्वात्मनिवृत्तिविरोधात् नहिचिदेवचिदंतरमास्तेतिसंभवति शास्त्रचितःअचित्त्वापत्तेः तस्मात्ज्ञेयआत्माप्रतीचोऽन्यएव तथाचसृष्ट्यादेस्तदुपादानकत्वोक्तिस्तद्व्यत्यप्रतिपत्त्यर्थेति अध्यात्मव्याख्यायामेवसृष्टिप्रलयव्युत्पादनंसंगतमितितत्संगेप्रश्नोत्तरयोःसृष्ट्याद्युपन्यासोयुक्तिमत्तरइतिसिद्धं अत्रमानमाह आचार्यैःपरिदर्शितमिति आत्मैवेदंसर्वब्रह्मैवेदंसर्वमित्यादिबेदवाक्यैरित्यर्थः प्रीतिदृष्टसुखं सौख्यंसुखात्मकंभावंसत्तां प्रकृतिप्रत्ययाभ्यांसुखात्मकसन्मात्रमित्यथाविगमात् सुखस्यभावइतिविषहेशीतुराहोःशिरइतिवदौपचारिकीव्यक्तमाकरे तथाचश्रुतयः योवेदनिहितंगुहायांपरमेव्योमन् सोश्रुतेसर्वानुकामान्सहनिष्क्रियंनिष्कलंशांतमित्याद्याः तस्यआत्मविदः फलंसर्वकामावाप्तिस्तल्लाभःस्यात् हितंचतत्ज्ञानं ॥ ४ ॥ अध्यारोपापवादन्यायेनज्ञेयस्यब्रह्मणस्तदस्थलक्षणंतावदाह पृथिवीति भूतानांजरायुजादीनांप्रभवाप्ययौउत्पत्तिलयस्थानभूतानि ॥ ५ ॥